

### 31 Πέντε ηλεκτρονικά λεξικά της ελληνικής – Η ελληνική γλώσσα διαχρονικά μέσα από πέντε ηλεκτρονικά λεξικά

Γιώργος Μαλακός

Πολλά ακούγονται και γράφονται τα τελευταία χρόνια για τα γλωσσικά μας πράγματα. Δημιουργήθηκαν όροι, όπως *αγλωσσία*, *ξύλινη γλώσσα*, *νεοκαθαρευουσινισμός*, δημοσιεύτηκαν άρθρα, εκδόθηκαν βιβλία, έγιναν ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές... Και όλα αυτά με χρονική αφετηρία την εισαγωγή στο εκπαιδευτικό μας σύστημα μιας και μόνο πλέον γραμματικής, που τυπικά λύνει το ζήτημα της διμορφίας της γλώσσας μας.

Εάν όλος αυτός ο θόρυβος ήταν απλώς μάχη οπισθοφυλακών των νοσταλγών της καθαρεύουσας των *ἴων* και των *ῥῶν* δεν θα είχε και τόση σημασία

Υπάρχουν όμως κι εκείνοι που, ενώ γνωρίζουν πολύ καλά ότι το ποτάμι δεν γυρίζει πίσω, ανησυχούν, γιατί βλέπουν να παρασέρνει και χρήσιμα πράγματα στο ορμητικό πέρασμά του.

Ας το πούμε από την αρχή καθαρά: τα προβλήματα στη γλωσσική μας εξέλιξη δεν δημιουργούνται πια από τους οπαδούς της καθαρεύουσας αλλά από τους ζηλωτές της δημοτικής, οι οποίοι, άλλωστε, έχουν κοινά χαρακτηριστικά με τους πρώτους: την ίδια τάση για καθαρολογία, μονοτυπία, τον ίδιο δογματισμό. Παραφράζοντας το βιβλικό, θα λέγαμε *η μεν μορφή δημοτική, το δε πνεύμα καθαρεύουσα*.

Κορμός της διδασκαλίας της σημερινής γλώσσας δεν μπορεί να είναι άλλος από τη γραμματική της νεοελληνικής γλώσσας. Αλλά ο κάθε κορμός, αν δεν θέλει να καταντήσει απλώς κούτσουρο, πρέπει να βλαστήσει με νέα κλαδιά, ιδιαίτερα όταν οι χυμοί που τον τροφοδοτούν είναι κάτι τόσο ζωντανό και μεταβαλλόμενο όπως η γλώσσα.

Η δική μας προσέγγιση στη συζήτηση για τη γλώσσα, και ειδικά για τη γραμματική της, είναι: Αν υπάρχει αναντιστοιχία ανάμεσα σε αυτό που διδάσκεται και σε αυτό που πραγματικά μιλιέται ή γράφεται, τότε έχουμε γλωσσικό πρόβλημα.

Αναπαράγεται έτσι, αντεστραμμένο, το φαινόμενο που παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στους ελληνοιστικούς χρόνους και ταλάνισε το ελληνικό έθνος ως σήμερα. Αν τότε δόθηκε έμφαση στη γραπτή μορφή της γλώσσας, και αποκλείστηκε η λαλουμένη, αν οι γραμματικές της εποχής εκείνης δίδασκαν μόνο τους παλαιότερους τύπους της γλώσσας, σήμερα αποκλείονται οι παλαιότερες μορφές, με τον ίδιο ζήλο θα λέγαμε που επέδειξαν και οι

πρώτοι διδάξαντες Αλεξανδρινοί γραμματικοί. Κοντολογίς, και η σημερινή διδασκαλία της ελληνικής αντί να καταγράψει τη γλωσσική πραγματικότητα, προσπαθεί να τη δημιουργήσει. Έχει δηλαδή κατά βάση ρυθμιστικό χαρακτήρα αντί καταγραφικό, που θα νομιμοποιούσε τη γλωσσική χρήση.

Και ποια είναι αυτή η πραγματικότητα; Ότι πάμπολλοι παλαιότεροι τύποι της γλώσσας έχουν πια ριζώσει, ιδιαίτερα στον γραπτό λόγο, σε τομείς όπως η διοίκηση, οι επιστήμες, αλλά και στον προφορικό λόγο, σε βαθμό που να δικαιούνται και αυτοί τον τίτλο της μητρικής γλώσσας. Τους βλέπουμε σήμερα όχι απλώς να επιβιώνουν, σε πείσμα των ζηλωτών της δημοτικής, που προσπάθησαν να μεταγλωττίσουν κάθε *απολίθωμα*, όπως το αποκαλούν, αλλά ύστερα από μια σχετική υποχώρησή τους να επανέρχονται, στον Τύπο, για παράδειγμα, με νέα ορμή. Το ζήτημα λοιπόν δεν είναι να τους εξοστρακίσεις, μόνο και μόνο γιατί είναι «καθαρευουσιάνικοι», όπως εκείνος ο αρχαίος Αθηναίος πολίτης ήθελε να εξοστρακίσει τον Αριστείδη μόνο και μόνο γιατί ήταν δίκαιος. Οφείλεις να συμφιλωθείς και να υιοθετήσεις όποιους από αυτούς δεν είναι προϊόν απλής αντίδρασης ή αδυναμία προσαρμογής ηλικιωμένων ανθρώπων που έτυχαν διαφορετικής γλωσσικής παιδείας. Κάθε αντίθετη προσπάθεια έχει ως αποτέλεσμα να φτωχαίνει τα εκφραστικά μας μέσα, αλλά και πιθανόν θα οδηγήσει σε νέα διγλωσσία/διμορφία στο μέλλον.

Δεν είναι μόνο η έντονη παρουσία των παλαιότερων μορφών της γλώσσας μας που θα έπρεπε να μας οδηγήσει στο να περιληφθούν. Πρώτον, είναι ως ένα σημείο αναντικατάστατοι. Δεύτερον, πλουτίζουν τα εκφραστικά μας μέσα, και σημασιολογικά και υφολογικά. Τρίτον, με την υιοθέτηση και διδασκαλία τους θα αναδεικνυόταν ο ομφάλιος λώρος που συνδέει την τωρινή γλώσσα με την αρχαία, ώστε να πάψει να διδάσκεται η δεύτερη οιονεί σαν ξένη γλώσσα.

Τι μας λέει λοιπόν σήμερα η σχολική γραμματική; Μας συμβουλεύει, για παράδειγμα, να χρησιμοποιούμε περίφραση για τον παθητικό παρατατικό εκείνων των ρημάτων της δεύτερης συζυγίας α΄ τάξης (*τιμώνμαι-γ' πρόσ. πρτ. επιμάτο-ετιμώντο*) που δεν εννοούν να συμμορφωθούν (ακολουθούν αρχαϊκή κλίση), γιατί, λέει, δεν πολυσυνηθίζεται. Πρώτον, αυτή η προτροπή μου φαίνεται κατάλληλη μόνο αν πρόκειται για κάποια μετάφραση και όχι για τη γλώσσα μας, δεύτερον ότι συνηθίζεται και παρασυνηθίζεται, έχουμε μάλιστα να κάνουμε με εκατό ρήματα αυτής της κατηγορίας. Τρίτον, ότι οι Έλληνες έχουν βρει τρόπους να κλίνουν τα ρήματα αυτά, όχι τόσο γιατί είμαστε πολυμήχανοι όσο γιατί ο νόμος της γλωσσικής οικονομίας απορρίπτει τις περιφράσεις. Πρόσφατα με ρώτησαν αν το *συναντιούνται* ή το *συναντώνται* είναι πιο σωστό. Θεωρώ και τα δύο σωστά και θα μπορούσα να προσθέσω ότι απαντάται και ο τύπος *συναντιόνται* (είναι και ο επικρατέστερος στον προφορικό λόγο, αν

και δεν περιλαμβάνεται στη γραμματική, καθώς ο «λαθεμένος» *συναντούνται*. Αλλά και στα πολυπληθή ρήματα της δευτέρας συζυγίας β' τάξης (στερώ π.χ.) παρατηρείται κουτσούρεμα στον παθητικό παρατατικό: η επίσημη γραμματική προτείνει μόνο τον τύπο σε *–ούνταν* για το γ' πρόσωπο ενικού και πληθυντικού αντί και (ε)στερείτο-(ε)στερούντο, τα οποία και επικρατούν στον λόγο. Άλλη περίπτωση: *αρνιόταν(ε), αρνούνταν, αρνείτο· αναθεωρούνταν, αναθεωρείτο, ανεθεωρείτο*. Στα λεξικά περιέλαβα όλους αυτούς τους τύπους, το πρόγραμμα επισημαίνει μάλιστα την ιδιαιτερότητα καθενός, π.χ.: *αναθεωρείτο = τύπος με λόγια κατάληξη χωρίς αύξηση*.

Φυσικά, έτσι οδηγούμαστε στην πολυτυπία, κάτι που φαίνεται ότι θεωρείται κατάρρα, ίσως γιατί πάσχουν από αυτό που αποκαλώ *σύνδρομο της Βαβυλωνίας*. Όπως είναι γνωστό, στο θεατρικό αυτό έργο σατιριζόταν η αδυναμία επικοινωνίας ανάμεσα σε Έλληνες από διαφορετικά γεωγραφικά διαμερίσματα λόγω των πολλών ντοπιολαλιών που επικρατούσαν τότε. Τέτοιο όμως πρόβλημα σήμερα δεν μπορεί να υπάρξει, με την υποχρεωτική δωρεάν εκπαίδευση και με τα μαζικά μέσα ενημέρωσης να φτάνουν ως και στο πιο απομακρυσμένο χωριό. Ούτε αποτελούν επιχείρημα οι δυσκολίες διδασκαλίας. Για τη γλώσσα μας πρόκειται, ως καταβάλουμε κάποια προσπάθεια. Στο κάτω κάτω οι τύποι αυτοί είναι στο στόμα ή στη «γραφίδα» μας καθημερινά, αυτό που χρειάζεται είναι να νομιμοποιηθούν αντί να καταφεύγουμε σε γραμματικές με προκρούστεια πρακτική.

Βέβαια, από την άλλη μεριά, τα ΜΜΕ πρωτοστατούν στην κακομεταχείριση της γλώσσας, αλλοιώνοντας έτσι το γλωσσικό μας αίσθημα. Συνηθέστερη είναι η κακοποίηση που υφίστανται οι λόγιες μετοχές, των οποίων τη χρήση επιτάσσει η ανάγκη για συντομία του δημοσιογραφικού λόγου. Ακούμε λοιπόν συχνά και διαβάζουμε του... συλληφθέντα, του... απαχθέντα, του... ζώντα. Και από την άλλη μεριά, για να μη δείξουν ότι υστερούν σε... λογιούσνη, εφαρμόζουν πιστά το... «αφορά στον/στην» κτλ. *Αφορά τον Γιώργο, με αφορά, και όχι στον Γιώργο ή αφορά σ' εμένα* λέμε και γράφουμε εμείς οι υπόλοιποι, οι... μαλλιαροί.

Άλλα παραδείγματα της απεγνωσμένης προσπάθειας "συμμόρφωσης", "εκδημοτικισμού". Είναι γνωστό το πρόβλημα με τα αρχαιοκλίτα θηλυκά ουσιαστικά σε *–ος, η οδός, η μέθοδος* π.χ. Πώς λοιπόν προτείνεται η λύση του από κάποιον σημερινό «δημοτικιστή»; Να χρησιμοποιήσουμε, λέει, τη λέξη *γκρεμός* αντί για *άβυσσος*. Μα τότε η τόσο συχνή στον Καζαντζάκη φράση, «άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου», θα πήγαινε κατά... κρημνών, για να χρησιμοποιήσουμε έναν άλλο «λόγιο» τύπο.

Πέρα όμως από τις δυσκολίες που συναντάμε με την παρουσία των παλαιών λόγιων τύπων, έχουμε και τα προβλήματα που γεννούν οι νέες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές

συνθήκες.

Για παράδειγμα, η είσοδος της γυναίκας σε νέα επαγγέλματα και δραστηριότητες οδήγησε στο να σχηματιστούν νέοι τύποι επαγγελματικών ουσιαστικών. Τώρα, κοντά στο παλαιότερο *σοφερίνα* έχουμε και τα νεότερα *βουλευτίνα*, *δικηγόρινα* κτλ., αλλά οι τύποι αυτοί συνυπάρχουν και με λόγιους: *η βουλευτής*, *η δικηγόρος*, *η υπουργός*, *η ιδιώτις* (το τελευταίο μόνο λόγιο).

Έτσι στα λεξικά μας περιλάβαμε φυσικά τους τύπους *η βουλευτής*, *της βουλευτού*, *της πολίτιδος* (*η πολίτις* και όχι βέβαια *η... πολίτισσα*, *της μάρτυρος* και όχι *της μάρτυρα*) κτλ.

Με τα λίγα που αναφέραμε παραπάνω ελπίζω να φάνηκε πώς αχρηστεύεται η βασική λειτουργία της γλώσσας, που δεν υπάρχει χάριν του οποιουδήποτε γραμματικού δόγματος, είτε αυτό υποκλίνεται στο μεγαλείο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, όπως έγινε στους ελληνιστικούς χρόνους, είτε επειδή έπρεπε να αποδειχτεί μέσω της γλώσσας πόσο γνήσιοι απόγονοι των σπουδαίων προγόνων μας είμαστε, όπως έγινε μετά τη σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους, είτε, όπως γίνεται σήμερα, για να μας παρέχει πιστοποιητικά λαϊκότητας. Αποστολή όμως της γλώσσας είναι η επικοινωνία, η μετάδοση μηνυμάτων. Και αυτά τα μηνύματα δεν φτάνουν στον προορισμό τους ή φτάνουν ακρωτηριασμένα, με «παράσιτα», δηλαδή γλωσσικά ή συντακτικά σφάλματα ή αδόκιμους τύπους.

Κοντολογίς, αν οι οπαδοί της καθαρεύουσας επιχείρησαν να επιβάλουν μια γλωσσική κληρονομιά, προσπάθεια που ως ένα βαθμό ήταν καταδικασμένη να αποτύχει, εμείς δεν πρέπει να πετάξουμε ό,τι τελικά έχει ριζώσει από αυτή την κληρονομιά.

Όλα τα παραπάνω ελήφθησαν υπ' όψιν για τη δημιουργία των **πέντε ηλεκτρονικών λεξικών**:





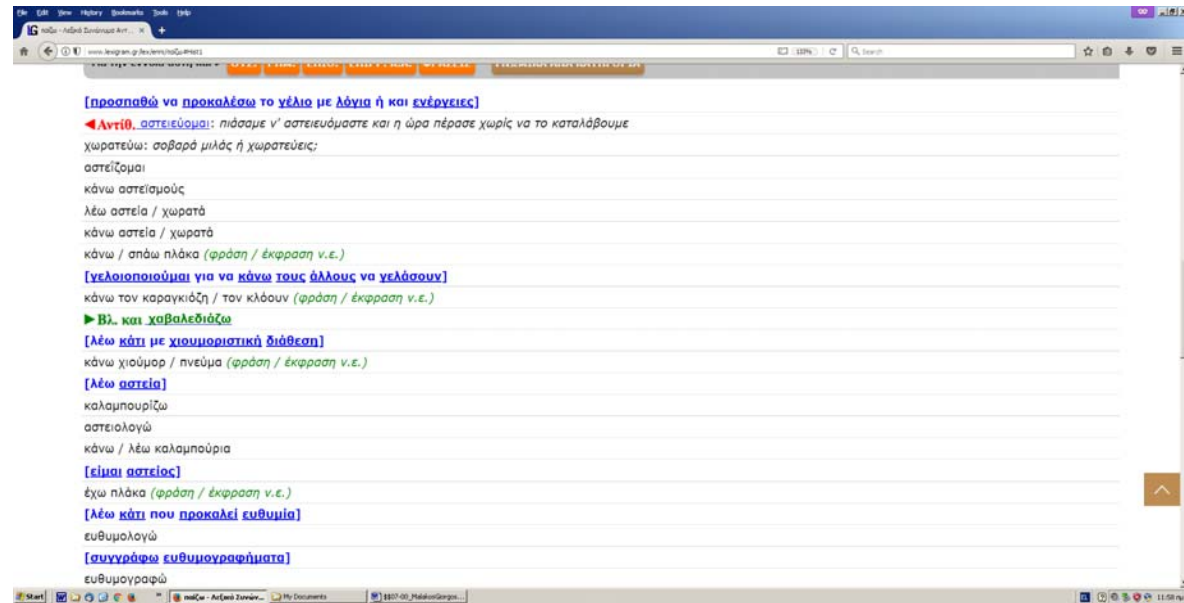
### 3 Συνώνυμα και αντίθετα

Γνωμικά, παροιμίες, ρητά, φράσεις και εκφράσεις της νέας και αρχαίας ελληνικής, όλα εννοιολογικά ταξινομημένα σε πεδία με ιεραρχική δομή και συνεχή εξειδίκευση. Περιέχει επίσης λατινικά ρητά, γνωμικά και φράσεις εννοιολογικά ταξινομημένα.

Η ιδιαιτερότητα αυτού του λεξικού σε σχέση με άλλα λεξικά συνωνύμων έγκειται στο γεγονός ότι είναι ταυτόχρονα και ερμηνευτικό λεξικό το οποίο προσδιορίζει με ακρίβεια τη σημασία των λέξεων, καθώς διακρίνει τις παρεμφερείς και κοντινές εννοιολογικές αποχρώσεις με τα ερμηνεύματα που παρεμβάλλονται.

Έτσι, ο αναγνώστης έχεις στην πραγματικότητα στα χέρια του δύο λεξικά: ένα πλήρες και καλά οργανωμένο λεξικό συνωνύμων και ένα ερμηνευτικό λεξικό, που τον βοηθά άμεσα να κατανοήσει με ευκολία τις μικρές σημασιολογικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των συνωνύμων λέξεων.

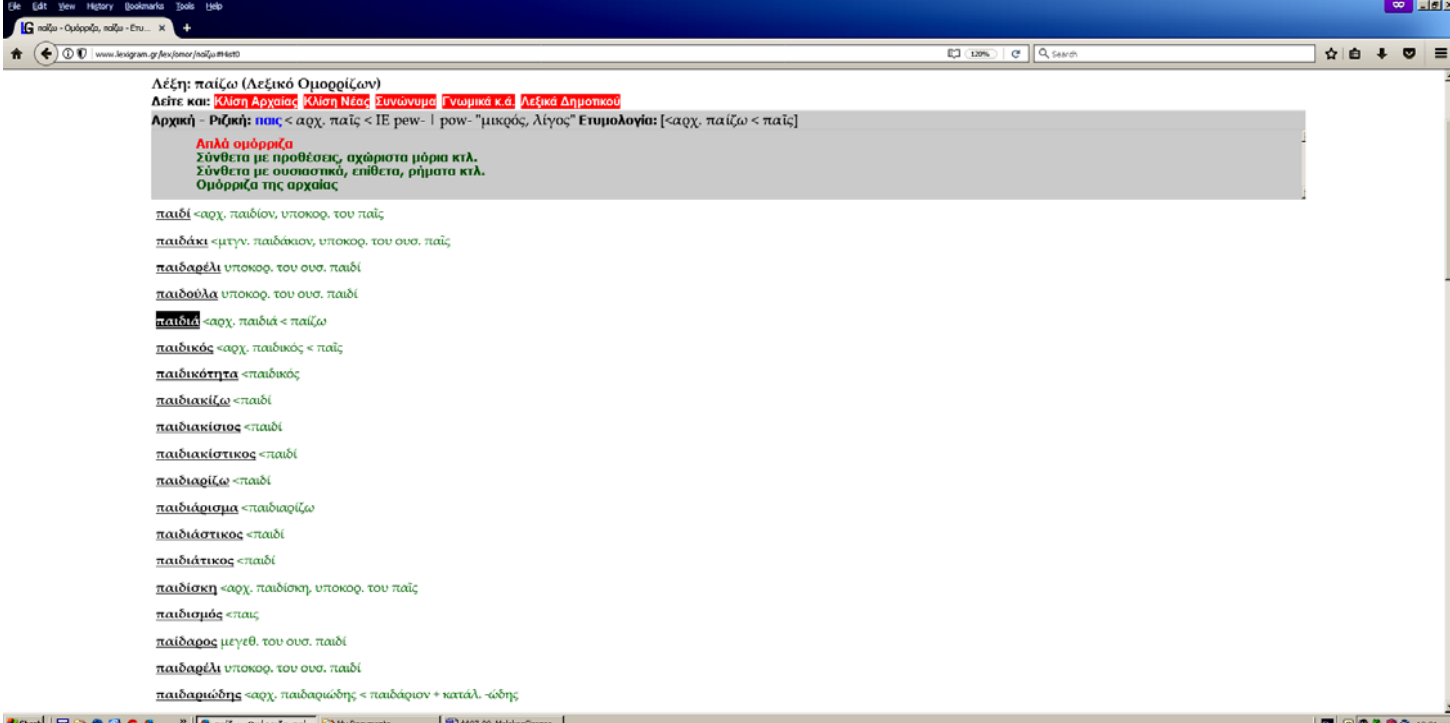
Το σχετικό link είναι: <http://www.lexigram.gr/lex/enni/>



#### 4 Ομόρριζα και ετυμολογία

Ομόρριζα και παράγωγα, όλες οι λέξεις της ίδιας οικογένειας από την αρχαία ως τη νέα ελληνική καθώς και η ετυμολογία τους με παραπομπή στην ερμηνεία, τα συνώνυμα και τα αντίθετά τους.

Το σχετικό link είναι: <http://www.lexigram.gr/lex/omor/>



Λέξη: παίζω (Λεξικό Ομορρίζων)  
Λείτε και: **Κλίση Αρχαίας**, **Κλίση Νέας**, **Συνώνυμα**, **Γνωμικά κ.ά.**, **Λεξικά Δημοτικού**

**Αρχαία** - **Ρηζική**: παις < αρχ. παῖς < IE rew- / row- "μικρός, λίγος" **Ετυμολογία**: [<αρχ. παῖζω < παῖς]

**Απλό ομόρριζα**  
Σύνθετα με προθέσεις, αχώριστα μόρια κτλ.  
Σύνθετα με ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα κτλ.  
**Ομόρριζα της αρχαίας**

παιδί <αρχ. παιδίον, υποκορ. του παῖς  
παιδάκι <μεγν. παιδάκιον, υποκορ. του ουσ. παῖς  
παιδαρέλι υποκορ. του ουσ. παιδί  
παιδοῦλα υποκορ. του ουσ. παιδί  
παιδιά <αρχ. παιδιά < παῖζω  
παιδικός <αρχ. παιδικός < παῖς  
παιδικότητα <παιδικός  
παιδιακίζω <παιδί  
παιδιακίστιος <παιδί  
παιδιακίστικος <παιδί  
παιδιαρίζω <παιδί  
παιδιόρισμα <παιδιαρίζω  
παιδιάστικος <παιδί  
παιδιάτικος <παιδί  
παιδίσκη <αρχ. παιδίσκη, υποκορ. του παῖς  
παιδισμός <παις  
παιδαρός μεγεθ. του ουσ. παιδί  
παιδαρέλι υποκορ. του ουσ. παιδί  
παιδαριώδης <αρχ. παιδαριώδης < παιδάριον + κατάλ. -ώδης



## 5 Γνωμικά και παροιμίες

Γνωμικά, παροιμίες, ρητά, φράσεις και εκφράσεις της νέας και αρχαίας ελληνικής, όλα εννοιολογικά ταξινομημένα σε πεδία με ιεραρχική δομή και συνεχή εξειδίκευση. Περιέχει επίσης λατινικά ρητά, γνωμικά και φράσεις εννοιολογικά ταξινομημένα.

Το σχετικό link είναι: <http://www.lexigram.gr/lex/enni/phrase/#Hist2>

αστείο

Φρ. χαριτωμένος ή έξυπνος λόγος ή πράξη που προκαλούν το γέλιο

**ΓΝΩΜΙΚΑ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ**

**Εννοιολογικό πεδίο: αστεισμός - χαριτωμένος ή έξυπνος λόγος ή πράξη που προκαλούν το γέλιο**

[αστειεύομαι για πολύ σοβαρά πράγματα, τα αντιμετωπίζω με επιπολαιότητα]

παιζώ εν ου ποικτοίς (λόγια φράση / έκφραση)

[να αστειεύεσαι μόνο με [ισους σου]

αστειεύθητι μόνον ίσοις σου (αρχαίο γνωμικό)

[για να αστειευτούμε]

◄Αντιθ. αστεία: αστεία το είπα

στ' αστεία (φράση / έκφραση v.e.)

για αστεισμό

γι' αστείο (φράση / έκφραση v.e.)

χάρην παιδιός / αστειότητας / αστεισμού (λόγια φράση / έκφραση)

για / στην πλάκα (φράση / έκφραση v.e.)

[για κάτι γελοίο]

για γέλια

είναι να γελάς (φράση / έκφραση v.e.)

[για κάτι πολύ γελοίο]

θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι (παροιμία)

[για κάτι πολύ αστείο ή γελοίο]

θα γελάσουν και οι πικραμένοι (φράση / έκφραση v.e.)

θα γελάσει κι ο κάθε πικραμένος (φράση / έκφραση v.e.)

[για κωμικότερα κωμικότητες]

για γέλια και για κλάματα (φράση / έκφραση v.e.)

[ακωπτικός σχολιασμός για κάποιο ενδεχόμενο που φαντάζει αδύνατο ή κωμικό]

**Γιώργος Μαλακός**  
γλωσσολόγος-ερευνητής  
Διευθυντής της Lexigram  
Ηλ.ταχ.: info@lexigram.gr